JISMONIY MADANIYAT VA SOG‘LOM TURMUSH TARZI VOSITASIDA TALABALARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHNING FALSAFIY-PEDAGOGIK ASOSLARI

Xaydaraliyev Xurshid Xamidullayevich
Farg‘ona davlat universiteti jismoniy tarbiya va sport o‘yinlarini o‘qitish metodikasi kafedrasi, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
x.xaydaraliyev1@mail.ru, ORCID ID 0009-9025-0373

Annotatsiya

Maqolada talaba-yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda jismoniy madaniyat va sog‘lom turmush tarzining o‘rni yoritilgan. Jismoniy tarbiya va sportning talabalarda iroda, intizom, mas’uliyat, jamoaviylik va Vatanga sadoqat kabi fazilatlarni shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, jismoniy madaniyat va vatanparvarlik tarbiyasini uyg‘unlashtirish bo‘yicha taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik, jismoniy madaniyat, sog‘lom turmush tarzi, talaba-yoshlar, falsafiy dunyoqarash, tarbiya, sport, ma’naviyat, fuqarolik mas’uliyati, sog‘lom avlod.

KIRISH. Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda yosh avlodni har tomonlama barkamol shaxs sifatida tarbiyalash jamiyat oldidagi muhim vazifalardan biridir. Ayniqsa, oliy ta’lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarni nafaqat kasbiy bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lgan mutaxassis, balki yuksak ma’naviyatli, mustaqil fikrlaydigan, ijtimoiy faol, jismonan sog‘lom va vatanga sadoqatli fuqaro sifatida shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Vatanparvarlik insonning o‘z Vataniga bo‘lgan muhabbati, sadoqati, uning taraqqiyoti va ravnaqi uchun mas’uliyatni his etishi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat bilan munosabatda bo‘lishida namoyon bo‘ladi. Vatanparvarlik faqat nazariy bilim yoki ma’lum tushunchalarni egallash bilan cheklanmaydi. U insonning kundalik hayot tarzi, xulq-atvori, mehnatga munosabati, jamiyatdagi faolligi, o‘z sog‘lig‘iga bo‘lgan mas’uliyati va kelajak oldidagi burchini anglashida ham namoyon bo‘ladi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, jismoniy madaniyat va sog‘lom turmush tarzi vatanparvarlik tarbiyasining muhim vositalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Chunki jismonan baquvvat, ruhiy jihatdan barqaror, irodali va intizomli yoshlar jamiyat taraqqiyotining faol ishtirokchilariga aylanish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Jismoniy madaniyat tushunchasi faqat sport bilan shug‘ullanish yoki jismoniy mashqlarni bajarishdan iborat emas. U insonning o‘z tanasi va salomatligiga ongli munosabatini, harakat faolligini, gigiyenik madaniyatini, irodaviy sifatlarini va sog‘lom hayot kechirish ko‘nikmalarini ham qamrab oladi. Talabalik davri shaxsning dunyoqarashi, hayotiy pozitsiyasi va ijtimoiy qarashlari shakllanadigan muhim bosqich hisoblanadi. Shu sababli aynan ushbu davrda jismoniy faollik va sog‘lom turmush tarziga bo‘lgan munosabatni shakllantirish bilan bir qatorda, undan vatanparvarlik tarbiyasining samarali vositasi sifatida foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Vatanparvarlik tushunchasining falsafiy mazmuni esa vatanparvarlik tushunchasi insoniyat tafakkuri tarixida muhim ma’naviy-axloqiy qadriyatlardan biri sifatida shakllangan. U insonning o‘z yurti, xalqi, milliy qadriyatlari, tarixi va madaniyatiga bo‘lgan munosabatini ifodalaydi. Falsafiy nuqtayi nazardan vatanparvarlik shaxs va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarning ma’naviy ko‘rinishlaridan biridir. Inson o‘zini muayyan jamiyat, xalq va davlatning bir qismi sifatida anglagan sari unda o‘z vatanining taqdiri va kelajagiga daxldorlik hissi shakllanadi.

Vatanparvarlikning asosiy mazmuniy jihatlari

№	Vatanparvarlikning jihatlari	Mazmuni
1	Vatanga muhabbat	Insonning o‘z yurti, xalqi, tabiati, tarixi va madaniyatiga mehr va sadoqat bilan munosabatda bo‘lishi.
2	Milliy o‘zlikni anglash	Shaxsning o‘z millati, tili, tarixi, madaniyati va milliy an’analarini anglab, ularga hurmat bilan qarashi.
3	Fuqarolik mas’uliyati	Insonning jamiyat va davlat oldidagi burchlarini anglash, qonunlarga rioya qilish hamda o‘z faoliyati uchun javobgarlikni his etishi.
4	Jamiyat manfaatlariga hurmat	Shaxsiy manfaatlar bilan bir qatorda jamiyat va xalq manfaatlarini ham e’tiborga olish, ijtimoiy hamjihatlikka intilish.
5	Vatan ravnaqiga hissa qo‘shish istagi	Bilim olish, mehnat qilish, kasbiy faoliyat va ijtimoiy faollik orqali mamlakat taraqqiyotiga munosib hissa qo‘shishga intilish.
6	Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sadoqat	Milliy qadriyatlarni asrab-avaylash bilan birga, tinchlik, insonparvarlik, adolat va bag‘rikenglik kabi umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilish.
7	Ijtimoiy faollik va tashabbuskorlik	Jamiyat hayotida faol ishtirok etish, mavjud muammolarga befarq bo‘lmaslik va ularni hal etishda tashabbus ko‘rsatish.

JISMONIY MADANIYATNING SHAXS TARBIYASIDAGI O‘RNI

Jismoniy madaniyat insonning jismoniy rivojlanishi va salomatligini ta’minlash bilan bir qatorda, uning ma’naviy-axloqiy va irodaviy sifatlarini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Sport va jismoniy mashg‘ulotlar jarayonida talaba ma’lum qiyinchiliklarni yengib o‘tishga o‘rganadi. Masalan, uzoq masofaga yugurish, jamoaviy sport o‘yinlarida qatnashish yoki muntazam mashg‘ulot olib borish insondan sabr-toqat, iroda, intizom va qat’iyat talab qiladi. Bunday sifatlar keyinchalik shaxsning boshqa faoliyat sohalarida ham namoyon bo‘ladi. O‘z oldiga maqsad qo‘yish, unga erishish uchun muntazam mehnat qilish va qiyinchiliklarga bardosh berish vatanparvar fuqaro uchun ham muhim fazilatlardir. Ayniqsa, jamoaviy sport turlari talabalarda hamkorlik, o‘zaro yordam va jamoa manfaatini shaxsiy manfaatdan ustun qo‘yish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, futbol, voleybol, basketbol kabi sport turlarida umumiy natijaga erishish uchun har bir ishtirokchi o‘z vazifasini mas’uliyat bilan bajarishi kerak. Bu holat jamiyat hayotidagi ijtimoiy hamkorlik tamoyiliga o‘xshashdir. Shuning uchun jismoniy madaniyatni faqat sog‘lomlashtirish vositasi emas, balki ijtimoiy va ma’naviy tarbiya vositasi sifatida ham baholash mumkin.